

Şeyh Ahmed Eş-Şerif Es-Senûsî (1873-1933)

Yakın dönem kaynaklarında “Şeyh Senûsi”, “Şeyh Ahmed Senûsî” gibi farklı adlarla anılan Şeyh Ahmed, 1873 yılında Cağbub’da dünyaya geldi. Senûsî tarikatının kurucusu ve “büyük senûsî” olarak da bilinen Muhammed Ali Es Senûsî’nin torunu ve Muhammed Şerif’in oğludur. Eğitimi doğduğu Cağbub’da babası ve amcası nezaretinde Senusi hareketi ileri gelenlerinden Ahmed er-Rîfi, İmran bin Bereke, Muhammed Mustafa et-Tilimsânî ve Muhammed Hasan Biskerî’den aldı.

1902 yılında amcası Muhammed Mehdi’nin vefatı üzerine üçüncü halife olarak Senûsîlerin başına geçti. Senûsîler Şeyh Ahmed’in liderliğinde 1902-1912 yılları arasında Büyük Sahra’da Fransız yayılcılığına karşı büyük bir direniş gösterdiler.

1911’de Trablusgarp’ın işgali üzerine Enver, Fethi, Mustafa Kemal, Cevat Abbas, Fuat Bulca, Süleyman Askeri gibi genç Osmanlı subaylarıyla birlikte İtalyanlara karşı savaştılar. Şeyh Ahmet Senûsî bölge halkını cihada davet etti ve Senûsîlerden üç tabur oluşturarak halkın savaşa katılımını sağladı. Hizmetlerine karşılık kendisine “Birinci Dereceden Osmanlı Nişanı” verildi. İtalyanlarla yapılan Uşi Barış Antlaşması sonrasında da Senûsîler mücadeleyi sürdürerek uzun bir süre İtalyanları kıyıda sıkıştırıp ülkenin iç kısımlarına sokmadılar. Seyid Ahmed Senûsî’ye Osmanlı padişahı tarafından 26 Şubat 1913’de nakit paranın yanı sıra değerli taşlarla süslenmiş kılıç, saat ve bir seccade gönderildi.

İtilaf Devletleri’ne karşı 14 Kasım 1914’te yapılan cihat çağrısını ilk destekleyenlerden olan Şeyh Ahmed İngilizlerle savaşırken, Padişah tarafından 1915 yılında Trablusgarp Valiliğine atandı. Osmanlı Devleti tarafından kendisine bölgede etkinliğini arttırmak adına Bingazi ve havalisinde kullanılabilmek ve fahri olmak üzere “ferik” rütbesi verildi.

Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, Şeyh Senûsî’den sadece silahlı direniş konusunda değil, İslam dünyasına propaganda yapmak için de faydalandı. İngilizlerin propagandasına karşı, Senûsî imzalı birçok broşür İslam memleketlerinde dağıtıldı. Yaptığı hizmetlerden dolayı Şeyh Ahmed’e “*Trablusgarp ve Bingazi Havalisi Nâib üs sultanı*” unvanı ile birlikte birçok kıymetli hediyeler verildi.

Nisan 1917’de Senûsî liderlerinden Seyid İdris, İngiltere ve İtalya ile bir antlaşma imzaladı. Şeyh Ahmed ve bazı kabileler bu anlaşmayı tanımayarak savaşı sürdürdüler. İngilizlerle Senûsî kuvvetleri arasındaki mücadele savaşın sonuna kadar aralıklarla devam etti.

Enver Paşa’nın emriyle Şeyh Senûsî, 10-11 Ağustos 1918’de Sirte körfezinden bir Alman denizaltısı ile Avusturya’nın Pola limanına getirildi. Bir kaç gün burada kalan Şeyh Ahmed İstanbul’a hareket etti. Bu sırada kendisinden beyannameler kaleme alınarak itilaf devletlerinin hilelerini red ve tekzip etmek için kullanıldı.

Şeyh Ahmed, Sirkeci İstasyonu’nda Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Merkez Kumandanı ile Afrika muhacirlerinden oluşan bir kalabalık tarafından karşılandı. Şeyh Senûsî 31 Ağustos 1918’de İstanbul’a gelişinin ikinci günü, VI. Mehmed’e Eyüp Sultan’da yapılan merasimde kılıç kuşattı. Bu sırada kendisine vezirlik pâyesi ve paşa rütbesi verildi ve Padişahın misafiri olarak Topkapı Sarayı’nda ağırlandı.

Şeyh Senûsî İstanbul’da bulunduğu günlerde İslam âlemine yayınladığı beyannamede, Müslümanların uyanmalarını isteyerek, *düşmanların zahiren Müslüman menfaati, aslında İslam ittihadını bozmak için çalıştıklarının* altını çizdi. *Hürriyet ve istiklâl uğrunda mücahade edilmesi gerektiği bir zamanda, düşmanın İslâm âlemini zayıf düşürmek için*

elinden geleni yaptığını ifade ederek İslâm'ın yegâne istinatgâhı olan Devlet-i Osmaniye bütün kuvvetlerini toplayarak Müslümanların ve İslâm'ın şanını yükseltmek için Harb-i Umumiye iştirak ettiği, şarkta garpta ne kadar Müslüman varsa hepsinin Devlet-i Aliyye'ye muavenet etmelerini ve fedakârlıkta bulunmalarını istedi.

Mütareke sonrası koşulları dikkate alınarak Kasım 1918'de, Temmuz 1920'ye kadar kalacağı Bursa'ya gönderildi. Burada kendisini ziyaret eden Garp Cephesi ve Kuvayı Millîye Umum Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya şu değerlendirmede bulundu: *"İlk alınacak tedbir memleketin müdafaa edileceğini halka anlatmaktır. ...Resmî memurlarla beraber umumî içtimadan evvel şehrin ileri gelen dinî şahsiyetleri ile temas etmenizi tavsiye ederim. Onları vatanın kurtarılması davasında kararlı ve azimli bulacaksınız. Alınması icap eden kararlar ne kadar güç olursa olsun, halkı, yapılması icap edenlerin lüzum ve zaruretine ancak onlar inandırabilirler."*

Yunan kuvvetlerinin ilerlemesi karşısında Bursa'nın işgal edilme ihtimali ortaya çıkınca, Bursa Valisi Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndererek; durumun tehlikeli bir hale gelmesinden dolayı Şeyh Senûsî'nin Ankara'ya gelmek istediğini, bu şekilde ayrılmasının kamuoyunda kötü izlenim vereceğinden TBMM tarafından çağrıldığına dair bir yazı istemiş olmakla birlikte Şeyh, Bursa'nın işgali üzerine Konya'ya geçti. Konya'da bulunduğu sırada, Milli Mücadele yıllarının en önemli ayaklanmalarından biri olan Delibaş İsyanında arabuluculuk yapmaya gayret gösterdi.

Kasım 1920'de Ankara'ya gelen Şeyh Senûsî için Mustafa Kemal Paşa'nın da katıldığı bir ziyafet verildi. Ziyafette Mustafa Kemal Paşa ve Şeyh Senûsî birer nutuk irad ettiler.

Mustafa Kemal Paşa konuşmasında Şeyh'i, *"Bütün âlem-i İslam'ın hürmet ve muhabbetini hakkıyla kazanmış olan bu tarikatı ve onun mümtaz mümessilini, riyasetinde bulunduğum Büyük Millet Meclisi namına hürmetle selamlar ve kendisine davamıza gösterdikleri necip alaka ve bizi bu yolda mücadeleye devam hususunda vaki teşviklerinden dolayı minnetle anarız. Afrika'nın en tabii reisini, en salahiyettar hükümdarını ve bize mazideki emsalsiz mücahedeleriyle rehber olmuş Senûsîleri de burada kalbimizden gelen en büyük takdir ve takdis hisleriyle alkışlarız"* ifadeleri ile övdü.

1920 sonlarında Irak'ta Türk yanlısı olan aşiret ve topluluklar Irak tahtına II. Abdülhamit'in oğlu Burhanettin Efendi'nin aday olmasını ve şehzadenin gelişine kadar "niyabet tarikiyle" Şeyh Ahmet Senûsî'nin bu oluşumun başına getirilmesini kararlaştırdılar. Durum Ankara'daki hükümete Elcezire Cephe Komutanı Nihat Paşa aracılığıyla arz edildi ve Şeyh Diyarbakır'a çağrıldı. "Vazife-i mahsusa ile Irak havalisine izam kılınıp" ahvalin inkişafına kadar Diyarbakır'da ikamet etmesi TBMM Başkanlığı ve Heyet-i Vekile Riyaseti tarafından yazılı olarak ilgililere bildirilerek "esbab-ı istirahat ve ikametinin temini" istenen Şeyh Senûsî, Diyarbakır ve Mardin'de bulundu.

Şeyh Senûsî Konya, Eskişehir, Sivas, Malatya, Diyarbakır, Antep, Urfa ve Mardin de yaptığı konuşmalar ve verdiği birleştirici mesajlarla Mustafa Kemal'e ve Milli Mücadele hareketine güvenini ve desteğini tekrarladı.

Milli Mücadele liderleri Kuzey Irakta Arap, Kürt ve Türk aşiretleri arasında destek kazanmak amacıyla Ahmet Şerif'in nüfuzundan yararlanma yoluna gittiler ve Şeyh Ankara'nın bölgedeki propagandacısına dönüştü. Şeyh Senûsî, Ankara adına Arap ve Kürt aşiret reisleriyle, tarikat şeyhleriyle buluşarak onlara yabancılara karşı koymalarını telkin etti. Şeyh Senûsî'nin bölgedeki varlığı ve Milli Mücadele adına faaliyetleri, birçok devletin raporlarına *Irak, Hicaz ve Anadolu hükümetleri arasında bir sözleşme olacağı veya Şeyh'in bölgede kurulacak devletin başına geçeceği* şeklinde yorumlandı.

Şeyh Senûsî sadece bölge ileri gelenleriyle görüşüp onlara Ankara'nın haklı davasını anlatmakla kalmadı, topladığı bilgileri ve kanaatlerini de Ankara'ya ulaştırdı.

Şeyh Ahmed Senûsî, Mustafa Kemal'e müracaat ederek *Diyarbakır'da kalmak istemediğini, memleketine dönme imkânı da kalmadığı için Adana'ya yerleştirilmesini ve sayıları yüz kişiyi bulan ailesini de Adana'ya naklettirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin taht-ı himayesinde bulundurmak, burada ziraatla uğraşmak istediğinden kendisine yeterli miktarda arazi ve birkaç evin verilmesini* istedi. Bu isteğin kabulü üzerine 14 Ağustos 1922'de Adana'ya gitmek üzere Urfa'dan hareket etti. Antep üzerinden Maraş'a geçen Şeyh Ahmed Senûsî bir ay burada kaldıktan sonra Adana'ya geldi. Burada kendisine yerleşilecek bir ev tedarik edilememesi üzerine Tarsus'a geçti.

Şeyh Senûsî 5 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması üzerine Mustafa Kemal'e bir telgraf göndererek; *TBMM hükümeti ordularının Cenab-ı Hakk'a ve peygamberin inayetine dayanarak kazandıkları son zaferin güzel bir neticesi olarak ordu ve milletin refah ve saadetini temin, tam bağımsızlıkla hür olarak yönetim şekli konusunda verilen karar dolayısıyla mesai sarf eden şahsınızı ve TBMM heyeti hazeratını, bu husustaki azim ve ahd-i cedidini tebrik etti.*

1923 başlarında Ankara'ya gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Şeyh Senûsî, *Trablusgarp ve Bingazi havalisindeki urban ve şeyhlerin mahalli bir hükümet teşkil ederek İtalyanlarla çarpışmaya başladıklarını ve gizlice gönderdikleri bir kişi vasıtasıyla kendisini vekil tanıdıklarını, bu nedenle Trablusgarp'ın istiklalini elde etmek için güvenli bir surette Afrika'ya gitmek istediğini* bildirdi.

Şeyh Senûsî Ankara'da kaldığı sürede Mustafa Kemal ile samimi bir görüşme yaptı ve Mecliste birçok mebus tarafından ziyaret edildi. Afgan Sefiri Ahmed Han'ın, Şeyh Senûsî şerefine verdiği ziyafette Rauf Bey, Ali Fuad Paşa gibi önemli isimler hazır bulundu. Afgan Sefiri, ziyafette bulunanların Türk, Fas, Mısır, Hint, Afganlılar gibi çeşitli İslam milletlerini temsil ettiğini belirterek, *"bunun içindir ki, Türklerle bir münasebet tesisi ve bir sulh akd etmek bütün Müslümanların kalbini kazanmak"* olduğunu vurguladı. Şeyh Senûsî de Ankara Hükümeti etrafında toplanan İslamların yükselmesi ve Türk hükümetinin maddi-manevi başarısı için temennide bulundu.

Yeniden Tarsus'a dönen Şeyh Senûsî, Mart 1923 tarihinde gerçekleştirdiği Adana ve Tarsus ziyaretlerinde Mustafa Kemal'i karşılayanlar arasında yer aldı. Mustafa Kemal, Şeyh Ahmed Senûsî'ye kehribar bir tespih hediye etti ve Camii Cedit Mahallesi'ndeki evinde ziyaret etti.

Şeyh Senûsî'nin Türkiye'de bulunması ve Trablusgarp'a dönmek istemesi, Lozan görüşmeleri ve sonrasında Türk İtalyan ilişkilerinde de gündeme gelen konulardan biri oldu. Devam etmekte olan Trablusgarp ve Bingazi direnişine destek için İstanbul'da Şeyh Senûsî ile bağlantılı bir komite kurulduğuna dair iddiaların Mussolini tarafından dile getirilmesi üzerine, bu iddiaların asılsız olduğu İtalyan temsilciye iletildi. Şeyh Senûsî'nin Mersin'den İzmir'e oradan Mısır'a gitmek istediğine dair istihbarat aldıklarını ve Şeyhin yola çıkışına engel olunmasını isteyen İtalyanlara Ankara Hükümeti, Şeyhin seyahatte özgür olduğu bildirildi.

30 Ekim 1924'te Türkiye'den ayrıldıktan sonra Şam'a giden Şeyh Senûsî burada bir süre kaldı. Şeyh Senûsî'nin Suriye'deki Müslümanlardan gördüğü ilgiden rahatsız olan Fransa, kendisine baskı yaptı ve Suriye'yi terk etti. Filistin'e geçen Şeyh Senûsî'nin varlığı bu defa da İngilizleri rahatsız edince Hicaz'a geçmek zorunda kaldı. Bir süre Mekke'de kalan Şeyh Ahmed Senûsî, Abdülaziz Bin Suud'un iltifatına mazhar olarak burada yaşadı ve 10 Mart 1933'te Medine'de vefat etti.

Sadık ERDAŞ

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Daire Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, İrade. Mabeyni Hümayun (İ.MBH). Yer No:5-54,Tarih:06.04.1329.

BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV). Yer No:243-55,Tarih:20.08.1334.

BOA, İrade. Dosya Usulü İrade Tasnifi (İ.DÜİT). Yer No:16-68,Tarih: (H.) 02.12.1336.

BOA, İ.DÜİT, Yer No: 16-70,Tarih: (H.) 24.12.1336.

BOA, Hariciye. İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.). Yer No:48-117,Tarih: (M) 18.09.1923.

BOA, HR. İM, Yer No:22-65,Tarih:(M) 01.11.1923.

BOA, HR. İM, Yer No:242-57,Tarih:20.07.1924.

BOA. Yıldız Esas Evrakı (Y.EE) Yer No: 0009-013

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Daire Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu:30..18.1.1 Yer no:4.49..9., Tarih 20.02.1922.

BCA, Fon Kodu:30.18.1.1.,Yer No:4-49-9,Tarih:20.02.1922.

BCA, Fon Kodu:30.18.1.1.,Yer No:4-54-12,Dosya Ek:97-29,Tarih:16.04.1922.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi

ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Tasnifi (BDH), Sıra No;374, Kutu:682,Gömlek;1488, Adet:1.

ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Tasnifi (ISH).Sıra No:12003, Kutu:1178,Gömlek:31,Adet:1 Tarih 18.09.1337.

ATASE Arşivi, ISH, Sıra No:13600, Kutu: 633,Gömlek:61,Adet:5,Tarih;18.04.1337.

ATASE Arşivi, ISH, Sıra No:10756, Kutu:635,Gömlek;178,Tarih;16.02.1337.

ATASE Arşivi, ISH, Sıra No:10883, Kutu:96,Gömlek:1,Tarih;20.02.1337.

ATASE Arşivi, ISH, Sıra No: 3830, Kutu:1154,Gömlek:38,Adet,1,Tarih;18.06.1337

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TITE) Arşivi

Klasör 10, Sıra No; 2332, Belge No;330/26,Tarih;02.07.1336

Gazete ve Dergiler

Anadolu'da Yenigün, 5 Mayıs 1921

Anadolu'da Yenigün, 19 Ocak 1923.

Anadolu'da Yenigün, 10 Şubat 1920.

Anadolu'da Yenigün, 21 Ocak (Kânunusani) 1923.

Anadolu'da Yenigün, 19 Eylül 1923.

Anadolu'da Yenigün, 27 Mart 1924.

Hâkimiyet-i Milliye, 18 Ocak 1923, s. 1;

Hâkimiyet-i Milliye 17 Kasım (Teşrinisani) 1920.

Hâkimiyet-i Milliye, 27 Kasım (Teşrinisani) 1920.

Hâkimiyet-i Milliye, 16 Mart 1923.

Hâkimiyet-i Milliye, 19 Mart 1923.

Resimli Anadolu Hediyesi, 1921.Sayı 2ve Sayı 4.

Servet-i Fünun, No:1410, 12 Eylül 1918.

Servet-i Fünun, No: 1414, 10 Ekim 1918.

Tan,16 Mart 1923.

Tan,19 Mart 1923.

Vakit, 31 Ağustos 1918.

Vakit, 4 Eylül 1918.

Varlık, 30 Kasım 1922.

Varlık, 29 Ocak 1923.

Kitap ve Makaleler

AL-JUMAILY, Qassam Kh. **Irak ve Kemalizm Hareketi: 1919-1923**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.

ARTUÇ Nevzat, **İttihatçı Senûsî İlişkileri (1908-1918)**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

ÇAYCI Abdurrahman, Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti (1858-1911),Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

ELEMANA Nagehan," Türk Basınında Şeyh Ahmed Senûsî (1918-1924)", **Turkish Studies. History**, 13/24, 2018, s. 97-118.

ELEMANA Nagehan, "Milli Mücadele'nin Dini Önderlerinden Şeyh Ahmed Senûsî'nin Tarsus ve Mersin'de İkametleri ve Türkiye'den Ayrılışı", **Journal of Universal History Studies**, Vol. I, Issue 1, 2018, s.22-43

ERDAŞ Sadık, "Milli Mücadele'de Elcezire Cephesi ve Şeyh Senûsî'nin Bölgedeki Faaliyetleri", **Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler**. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015. s. 671-691.

ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, (Neşreden. Samih Nafiz Tansu), Pınar Yayınevi, İstanbul 1969.

FİLİBELİ Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, Sunûsîler ve On Üçüncü Asrın En Büyük Mütefekkir-i İslâmîsi Seyyid Muhammed El-Sunûsî. Abdülhamid ve Seyyid Muhammed El-Mehdi ve Asr-ı Hamidîde Âlem-i İslâm

ve Sunûsiler. İkdam Matbaası, İstanbul 1909.

KARASAPAN Celâl Tevfik, **Libya, Trablusgarp, Bingazi ve Fizan**, Resimli Posta Matbaası, Ankara 1960.

KOLOĞLU Orhan, **Mustafa Kemal'in Yanında İki Libyalı Lider: Ahmed Şerif-Süleyman Baruni**, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Ankara Halk Bürosu, Ankara 1981.

KUTAY, Cemal, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara, 1972;

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, C.III, 6 Mart 1338 (1922)-27 Şubat 1338 (1923), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

ORAL Mustafa, "Şeyh Senûsî'nin Kemalist Misyonu", **Toplumsal Tarih**, Sayı. 140, İstanbul 2005, s. 68-75.

ÖKE, Mim Kemal, **Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)**, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

ÖZKÖSE, Kadir, **Muhammed Senûsî: Hayatı, Eserleri, Hareketi**, İnsan Yay., İstanbul 2000.

Sunûsiler ve Garbî Mısır, Times Gazetesinin Tarih-i Harbinden Tercüme Edilmiştir. Mütercimi; Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesine Memur Erkan-ı Harbiye-i Bahriyeden Hüsamedin, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1332.

ŞİMŞİR N. Bilal, **Lozan Telgrafları, 2 Cilt**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990-1994.

ZİADEH Nicola A., **Tasavvuf ve Siyaset Hareketi Senûsîlik** (Tercüme; Kadir Özköse), Risale Yayınları, İstanbul 2006.

Ansiklopediler

AZAMAT Nihat, "Ahmed Şerîf Senûsî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 36 Cilt, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, s.527-529.

BOA. FTG-0093-001-001. Şeyh Senûsî'nin Enver ve Cemal Paşaların da aralarında olduğu heyet tarafından İstanbul'da karşılanması.

**Misafir-i has hazret-i hilâfetpenâhi,
Trablusgarp ve Bingazi naib'üs sultanı vezir-i
âli kadr Şeyh Seyyid Ahmed Eş Şerif Es Senûsî.
Servet-i Fünun No:1410. 12 Eylül 1918.**

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seyh-ahmed-es-serif-es-senusi-1873-1933/?pdf=3352> adresinden erişilmiştir